

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาชนบท ผู้วิจัยขอเสนอ แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐาน และแนวทางการวิจัย โดยแบ่งสาระออกเป็น

1. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม
 - 1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 1.2 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม
 - 1.3 ลักษณะและขั้นตอนการมีส่วนร่วม
 - 1.4 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วม
2. แนวความคิดในการพัฒนาสตรีและการจัดตั้งองค์กรสตรี
 - 2.1 การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน
 - 2.2 คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน
 - 2.3 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน
 - 2.4 บทบาทและความสำคัญของสตรีในการพัฒนาชนบท
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

ยาดาฟ (Yadav 1980 : 87) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การร่วมมือของประชาชนด้วยความตั้งใจและสมัครใจ โดยไม่ถูกบังคับ ซึ่งกระบวนการความร่วมมือของประชาชนนั้นต้องมีความรู้สึกร่วมกันต่อไป

1. การเข้าร่วมในการตัดสินใจตกลงใจ
2. การเข้าร่วมในการดำเนินการของแผนและโครงการพัฒนา
3. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการและแผนงานของการพัฒนา
4. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา

ไวท์ (White 1982 : 18) ได้ให้คำจำกัดความการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมประกอบไปด้วย 4 มิติด้วยกัน คือ มิติที่หนึ่งคือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรควรทำและทำอย่างไร มิติที่สอง คือ การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ มิติที่สาม คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงานและ มิติที่สี่ คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

เออร์วิน (Ervin 1976 : 138) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา โดยร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมด้วยการใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชน แก้ไขปัญหา ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม ให้การสนับสนุน ติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff 1977 : 7 - 9) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจควบคู่กับเรื่องผลประโยชน์และการประเมินผล ในกิจกรรมการพัฒนาของประชาชน

ยูว์ตัน วูคิเมธี (2526 : 25) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น เป็นแนวความคิดทางยุทธศาสตร์ของการพัฒนาชุมชนที่จะนำประชาชนให้เกิดความศรัทธาในตัวเอง (Self - Reliance) ความเชื่อมั่นในตัวเอง (Self - Confidence) และความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) และยังเน้นการดำเนินงานต่าง ๆ ในชุมชนซึ่งจะนำไปสู่ความสามารถและประสิทธิภาพในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของประชาชน

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 36 - 38) ได้เสนอความหมายและหลักการสำคัญเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำสนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน ในเรื่องต่อไปนี้จะบรรจุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้คือ

- 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา และสาเหตุที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน
- 2) ร่วมคิดสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ปัญหาและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- 3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัด และแก้ไข ปัญหาตลอดจนสนองความต้องการของชุมชน

- 4) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
- 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล
- 6) ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
- 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้
- 8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ

ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 2) ได้ทำการสรุปมติและข้อเสนอแนะจากการประชุม และการมีส่วนร่วมของชุมชน : นโยบายและกลวิธี ในระหว่างวันที่ 10 - 12 กุมภาพันธ์ 2527 ณ โรงแรมสามพราน จังหวัดนครปฐม ซึ่งจัดโดยศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข โดยให้คำจำกัดความการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ การควบคุมการใช้ การกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง”

สำหรับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นคำที่ไม่อาจกำหนดนิยามความหมายเดียวที่ครอบคลุมได้ เพราะความหมายของการมีส่วนร่วมอาจแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศหรือแม้แต่ประเทศเดียวกันก็ตาม หากจะให้เข้าใจชัดเจนแล้วการนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีลักษณะจำกัดเฉพาะในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองหนึ่ง ๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดีกลุ่มผู้เชี่ยวชาญดังกล่าว ได้ขยายความการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าครอบคลุมประเด็นดังนี้ (ปรัชญา เวสารัชช์ 2528 : 3 - 5)

- 1) การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้องโดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตย ในกรณีต่อไปนี้
 - 1.1) การมีส่วนร่วมของประชาชนครอบคลุมการสร้างโอกาสที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและของสังคมได้ร่วมกิจกรรม ซึ่งนำไปสู่กระบวนการพัฒนา และมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาตลอดจนเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน
 - 1.2) การแบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน
 - 1.3) การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย นโยบาย การวางแผนและดำเนินการโครงการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

2) การมีส่วนร่วมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างส่วนที่ประชาชนลงแรง และทรัพยากร เพื่อพัฒนากับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุนลงแรงดังกล่าว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจไม่ว่าระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติ จะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรง กับประโยชน์ที่ได้

3) ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจผิดแผกแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชากรการมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่มุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

อकिन รพีพัฒน์ (2527 : 320) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายความว่า ให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เป็นผู้ที่ทำทุกอย่าง ไม่ใช่เรากำหนดไปแล้วมาให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมา”

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นจะพบว่าความหมายของ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” นั้นถูกตีความไปในความหมายต่าง ๆ กัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความคิด ความเชื่อถือ และความยึดมั่น (Value Judgement) ของแต่ละบุคคล แต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์การ ทั้งยังขึ้นอยู่กับกาลเวลาและยุคสมัยอีกด้วย อย่างไรก็ตามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงนั้นน่าจะเป็นความหมายดังที่ ภูมิธรรม เวชยชัย (2527 : 33) ได้กล่าวไว้ว่า หมายถึง การที่ชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเองโดยชาวบ้าน หรือกิจกรรมที่หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนได้จัดขึ้น โดยชาวบ้านซึ่งหมายถึงทั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านเป็นผู้เข้าร่วมโดยการรับฟังเสนอความคิดเห็น ซักถามตัดสินใจ วางแผนปฏิบัติ รับประโยชน์ตลอดจนประเมินผลกิจกรรม

2. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการกระทำทางสังคมเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์โดยการตอบคำถามที่ว่า “ทำไมบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจึงมีพฤติกรรมหรือปฏิบัติเช่นนั้น” ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมมาใช้ ดังนี้

2.1 ทฤษฎีของเฮร์ซเบิร์ก (Herzberg 1966 : 28 - 30 ; อ้างอิงมาจาก วัชรารัตน์ เอี่ยมสะอาด 2538 : 19)

ทฤษฎีสองปัจจัยของเฮร์ซเบิร์ก (Herzberg's Two Factor Theory) เป็นทฤษฎีการจูงใจที่สำคัญและได้รับความสนใจในการศึกษาวิจัย และนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหาร

องค์การ เช่น Motivation – Maintenance Theory, Dual Factor Theory เฮอริชเบอร์เกอร์และคณะ ได้สรุปปัจจัย 2 ประการ ที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจของบุคคล คือ

2.1.1 ปัจจัยจูงใจ (Motivator Factor) หมายถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน โดยตรงและเป็นตัวการที่สร้างความพึงพอใจให้บุคคลในองค์การปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีดังนี้

1) ความสำเร็จในการทำงาน (Achievement) คือ การที่บุคคลสามารถทำงานได้เสร็จสิ้นและสำเร็จ มีความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ รู้จักป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น เกิดความรู้สึกพึงพอใจในผลงานที่สำเร็จ

2) การได้รับความยอมรับนับถือ (Recognition) คือ การได้รับความยอมรับนับถือจากผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และผู้อื่น การยอมรับนี้จะอยู่ในรูปของการยกย่องชมเชย การให้กำลังใจหรือการแสดงออกอื่นใดที่สื่อให้เห็นถึงการยอมรับความสามารถเมื่อทำงานสำเร็จ

3) ลักษณะของงานที่ปฏิบัติ (The Work Itself) เป็นงานที่น่าสนใจ ต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หรืองานที่ท้าทายตั้งแต่ต้นจนจบคนเดียว

4) ความรับผิดชอบ (Responsibility) เป็นความพึงพอใจที่เกิดขึ้นจากการได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานใหม่ ๆ และมีอำนาจในการรับผิดชอบอย่างเต็มที่

5) ความก้าวหน้า (Advancement) การได้รับการเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้นของบุคคลในองค์การ มีโอกาสศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมหรือได้รับการอบรม

2.1.2 ปัจจัยค้ำจุน (Maintenance Factor) หมายถึง ปัจจัยที่สนับสนุนให้การทำงานของบุคคลสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

1) โอกาส (Opportunity) คือความเชื่อของผู้กระทำที่มีต่อสถานการณ์หรือข้อกำหนดและทางเลือกที่มีอยู่ โอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำของบุคคลมักจะตัดสินใจเข้าร่วมในการกระทำทางสังคม เมื่อเขาพิจารณาแล้วเห็นว่าภายใต้สถานการณ์นั้นให้เขาเลือกกระทำได้ ดังนั้น การที่ผู้กระทำตัดสินใจและเลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับลักษณะของโอกาสที่มีในสถานการณ์นั้น

2) ความสามารถ (Ability) คือ การรับรู้ของผู้กระทำเกี่ยวกับพลังขีดความสามารถของเขาในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนกระทั่งสามารถบรรลุความสำเร็จได้ภายใต้สถานการณ์ที่ผู้กระทำตระหนักถึงความสามารถของเขา

3) การสนับสนุน (Support) คือ การช่วยเหลือหรือการคัดค้านซึ่งผู้กระทำเชื่อว่าเขากำลังได้รับหรือคาดว่าจะได้รับจากผู้อื่นในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งตัวเองจะเป็นผู้เลือก

จะพบว่า ปัจจัยจิตใจและปัจจัยค้ำจุนดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกคนในหน่วยงานได้มีส่วนร่วมในการ ร่วมคิด ร่วมทำ ทำให้งานบรรลุเป้าหมายและประสบผลสำเร็จอย่างมีคุณภาพเป็นการสร้างความรับผิดชอบให้เกิดกับตนเองและเพื่อนร่วมงาน เกิดความพึงพอใจในการทำงานและประสิทธิภาพของงานมีมากขึ้น

2.2 ทฤษฎีการติดต่อสื่อสาร (Communication Theory)

โรเจอร์ (Roger 1973 : 45 - 49) ได้ระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างการรับของใหม่กับกระบวนการสื่อสารไว้ว่าการที่บุคคลจะมีการรับของใหม่นั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการติดต่อสื่อสาร ซึ่งได้แก่ช่องทางการสื่อสารและปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว ดังนี้

2.2.1 ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว ได้แก่ อายุของบุคคล สถานภาพทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งรวมถึงรายได้ ขนาดที่ดิน การถือครองที่ดิน และความสามารถเฉพาะอย่าง ซึ่งรวมถึงระดับการศึกษาด้วย

2.2.2 ช่องทางการสื่อสารความรู้หรือกระบวนการติดต่อสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยผู้ส่งสารหรือแหล่งกำเนิดสาร ช่องทางการสื่อสารและผู้รับสาร สำหรับช่องทางการสื่อสารเป็นวิธีการที่ส่งข่าวสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งแยกได้ 2 ลักษณะ คือ

1) ช่องทางสื่อสารมวลชน (Mass Media Channels) เป็นวิธีทางในการถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสารหรือสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ เช่น ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

2) ช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Channels) เป็นการติดต่อระหว่างบุคคลเพื่อถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร

จึงสรุปได้ว่า การติดต่อสื่อสารสามารถเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ส่งผลให้บุคคลมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ เกิดความตระหนักอันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมากขึ้น

2.3 ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Theory of Social Psychology)

มาสโลว์ (Maslow 1954 : 90) ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับแรงจูงใจ (Motivation) ของการกระทำของมนุษย์ไว้หลายประการ ประการแรกมนุษย์เป็น สัตว์ที่มีความต้องการเกิดขึ้นเสมอ และประการที่สองความต้องการของมนุษย์มีลักษณะเป็นสากลคือ คล้ายกันไปทุกวัฒนธรรม และความต้องการของมนุษย์มีลักษณะเป็นไปตามลำดับขั้นตอน นั่นคือเมื่อความต้องการในระดับล่างได้รับการตอบสนองจนเพียงพอแล้ว บุคคลจะเลื่อนขึ้นไปหาทางตอบสนองความต้องการในระดับสูงขึ้น ความต้องการทั้งหมดของมนุษย์สามารถเรียงลำดับได้ 5 ขั้นตอน คือ

2.3.1 ความต้องการทางร่างกาย (Physiological Need) ได้แก่ ความต้องการในเรื่องการกิน การอยู่ ความสุขสบายทางกายทั้งปวง ถือเป็นความต้องการขั้นแรก

2.3.2 ความต้องการสวัสดิภาพ ได้แก่ ความต้องการความปลอดภัย (Safety Need) สิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ความกลัวความสูญเสีย

2.3.3 ความต้องการความรักและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Love and Belongingness Need) เช่น ต้องการมีเพื่อน คนรัก พ่อ แม่ ลูก

2.3.4 ความต้องการนิยมนับถือตนเอง (Self – Esteem) ต้องการการยอมรับและภูมิใจในตนเองว่าเป็นคนที่มีคุณค่าของสังคม

2.3.5 ความต้องการพัฒนาศักยภาพของตนเอง (Self – Actualization) เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ ผู้ซึ่งไม่กังวลเรื่องปากเรื่องท้อง ความปลอดภัย ความรักและความยอมรับในตนเองหรือศักดิ์ศรีอีกต่อไป มนุษย์จะพัฒนาศักยภาพของตนเองเพราะอยากรู้ อยากสร้างสรรค์ เพราะใจรักทำงาน เพราะอยากจะทำ มีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองให้ไปถึงขีดสุดของศักยภาพที่ตนเองมีอยู่อย่างแท้จริง เป็นความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ

จากทฤษฎีดังกล่าว จะเห็นได้ว่า กิจกรรมการพัฒนาใด ๆ ที่สามารถสนองตอบต่อความต้องการขั้นพื้นฐาน และก่อให้เกิดความพึงพอใจของบุคคลหรือกลุ่มคนในชุมชน กิจกรรมนั้น ๆ ก็จะได้รับ การสนับสนุนจากประชาชน โดยประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในที่สุด ทฤษฎีนี้จึงเป็นทฤษฎีที่ตรงกับธรรมชาติของมนุษย์ เป็นการสนองตอบความต้องการของมนุษย์ และในแต่ละขั้นของความต้องการนั้นได้แบ่งระดับขีดขั้นของมนุษย์ไว้ด้วยเช่นกัน เพราะมนุษย์จะมีระดับของความต้องการที่แตกต่างกันออกไปตามสถานภาพของแต่ละบุคคล

3. ลักษณะและขั้นตอนการมีส่วนร่วม

จากความหมายและความสำคัญ ตลอดจนทฤษฎีของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังได้กล่าวมาแล้วจะส่งผลต่อลักษณะและขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งมีผู้ได้กล่าวถึงลักษณะและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ต่าง ๆ กันดังนี้ คือ

สุรชัย ขาวทอง (2540 : 9) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ คือ

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่ม ตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารและการประสานของความร่วมมือ

3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits)

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ประสพสุข ตีอินทร์ (ประสพสุข ตีอินทร์ 2528 : 22 ; อ้างอิงมาจาก ปรีวรรต
วรวิวัฒน์กุล 2538 : 11) ได้แบ่งรูปแบบ การมีส่วนร่วม ออกเป็น 5 แบบคือ

- 1) เป็นสมาชิก (Membership)
- 2) เป็นสมาชิกผู้เข้าประชุม (Attendance at Meeting)
- 3) เป็นสมาชิกผู้บริจาคเงิน (Finaneal Contribution)
- 4) เป็นกรรมการ (Membership on Committees)
- 5) เป็นประธาน (Position of Leadership)

พัฒน์ บุญรัตนพันธ์ (พัฒน์ บุญรัตนพันธ์ 2531 : 48 ; อ้างอิงมาจาก นวรัตน์
เหลี่ยมไทย 2539 : 62) ได้สรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมจะต้องมีขึ้นโดย
ตลอด ตั้งแต่ขั้นการร่วมวางแผนโครงการ การเสียดสกำลังแรงงาน วัสดุ กำลังเงิน หรือทรัพยากร
ใดที่มีอยู่ในชนบทนั้น

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 189) ได้กล่าวว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วมมีหลาย
ระดับตั้งแต่เป็นสมาชิก จนถึงการเป็นผู้นำดังนี้

- 1) เป็นสมาชิก
- 2) เป็นสมาชิกที่เข้าร่วมประชุม
- 3) เป็นสมาชิกที่บริจาคเงินช่วย
- 4) เป็นกรรมการ
- 5) เป็นประธานกรรมการ
- 6) สมาชิกผู้นั้นเล่นบทอะไรในที่ประชุม

อคิน รพีพัฒน์ (อคิน รพีพัฒน์ 2530 : 12 ; อ้างอิงมาจาก สฤษดิ์ เสาใบ 2539 :
13) ได้ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมประชาชนจะต้องเข้าร่วมในขั้นตอนต่าง ๆ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นปัญหาและสาเหตุของประชาชน เนื่องจากเหตุผล
พื้นฐานคือชาวชนบทประสบปัญหาอยู่รู้ปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น ผู้ที่
เลือกแนวทางในการพัฒนา ควรเป็นประชาชนในชุมชนนั่นเอง ไม่ใช่บุคคลภายนอก เพื่อให้
เหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรและศักยภาพในการพัฒนาชุมชนนั้น
- 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านแรงงาน การร่วมแรง
ในการประกอบกิจกรรม จัดทำให้ประชาชนมีความผูกพันกันมากขึ้น และก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน
ในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนบำรุงรักษาให้ดำรงอยู่อย่าง
สมบูรณ์และมีประโยชน์ยืนยาว

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เพื่อค้นคว้า เพื่อหาข้อดีและข้อบกพร่อง อันเกิดจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งจะได้นำมาเป็นบทเรียนในการหาหนทางปรับปรุงแก้ไขและเพิ่ม ประสิทธิภาพในการทำงานต่อไป

กรณีการ ชมติ (2524 : 13) ได้สรุปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 รูปแบบ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมประชุม
- 2) การมีส่วนร่วมออกเงิน
- 3) การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
- 4) การมีส่วนร่วมการเป็นผู้นำ
- 5) การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
- 6) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
- 7) การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
- 8) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม
- 9) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานหรือลูกจ้าง
- 10) การมีส่วนร่วมจัดหาวัสดุอุปกรณ์

อกิน รพีพัฒน์ (2525 : 38) ให้ความคิดเห็นในขั้นตอนของระดับการมีส่วนร่วมไว้ ว่าการมีส่วนร่วมจะมีอย่างน้อย 5 ระดับ ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญ
- 2) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและที่มาของปัญหา
- 3) มีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการและวางแผนในการแก้ปัญหา
- 4) มีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน
- 5) มีส่วนร่วมในการประเมินผลวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค และปัจจัยที่มีส่วนทำให้เกิดความสำเร็จ

เกิดความสำเร็จ

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2524 : 272 - 273) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของ ประชาชนไว้ 4 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ
- 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติการ
- 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 6 - 7) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายการพัฒนา คือ

- 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหา ที่เกิดขึ้นในชุมชนเมือง ตลอดจนถึงความต้องการของชุมชน
- 2) ร่วมค้นหา และสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- 3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไข ตลอดจนสนองความต้องการของชุมชน
- 4) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม
- 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงาน พัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 6) ร่วมการลงทุนในกิจกรรม โครงการ ของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
- 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้
- 8) ร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชนให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ฉอาน วุฒิกกรมรักษา (ฉอาน วุฒิกกรมรักษา 2526 : 33 - 34 ; อ้างอิงมาจากปริวรรต วรวิวัฒน์กุล 2538 : 12) ได้จัดลำดับขั้นตอนการมีส่วนร่วมต่าง ๆ ดังนี้

- 1) การร่วมประชุม
- 2) การออกความคิดเห็น
- 3) การตีปัญหาให้กระจ่าง
- 4) การออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา

อคิน รพีพัฒน์ (2527 : 107 - 111) ได้กำหนดช่วงจังหวะและแบ่งระยะการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ดังนี้

- 1) การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
- 2) การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
- 3) การปฏิบัติตาม
- 4) การประเมินผลกิจกรรม

จากความหมาย ความสำคัญ ลักษณะและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของประชาชน ขึ้นอยู่กับเหตุผลและปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งแต่ละบุคคลมีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป และส่งผลต่อความคิดและการปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวคิดทางยุทธศาสตร์ของการพัฒนาชุมชนอันจะก่อให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อมั่นในตนเอง เสียดสี และรู้สึกเป็นเจ้าของ มีการจัดการควบคุมการใช้ทรัพยากร และปัจจัยในการผลิต เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกในสังคม การมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนจะเกิดผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อประชาชนได้ร่วมมือกันคิดริเริ่ม ค้นหาปัญหาในการตัดสินใจพัฒนา ร่วมกันวางแผนในการทำกิจกรรมการพัฒนา ร่วมกันดำเนินงานในการพัฒนา ร่วมกันติดตามประเมินผลตลอดจนร่วมกันรับผลประโยชน์ที่จะพึงเกิดขึ้นจากการพัฒนานั้น ๆ นอกจากลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้วสิ่งที่มีความหมายต่อการพัฒนาชนบทคือปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ดังจะได้อธิบายต่อไป

4. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนนั้น ถือได้ว่าเป็นหัวใจของงานพัฒนาและในการที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมได้นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์หลายประการที่ก่อให้เกิดความร่วมมือได้มีผู้กล่าวถึงปัจจัยของการมีส่วนร่วมไว้หลายท่าน ดังรายละเอียดดังนี้

อัลวิน เบิร์ตแทรนค์ (Alvin Bertrand 1958 : 147 - 157) กล่าวถึงปัจจัยทางวัฒนธรรมของประชาชนที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ซึ่งได้แก่ลักษณะส่วนบุคคลต่าง ๆ คือ

- 1) อายุ
- 2) เพศ
- 3) สถานภาพทางสังคม
- 4) อาชีพ
- 5) การศึกษา
- 6) ถิ่นที่อยู่อาศัย
- 7) ระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่น
- 8) ปัจจัยอื่น ๆ เช่น การอาศัยในเมืองหรือชนบท จำนวนสมาชิกในครอบครัว

และลักษณะครอบครัว ค่านิยม และทัศนคติ

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff 1977 : 59 - 78) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

- 1) อายุ และเพศ
- 2) สถานภาพในครอบครัว

- 3) ระดับการศึกษา
- 4) สถานภาพทางสังคม เช่น ชั้นทางสังคม ศาสนา
- 5) อาชีพ
- 6) รายได้และทรัพย์สิน
- 7) ระยะเวลาในท้องถิ่น และระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ
- 8) พื้นที่ดินถือครอง และสถานภาพการทำงาน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 183) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่

1) ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและถึงศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์

2) ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ หรือมีเกียรติยศ มีตำแหน่งทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมด้วย ทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง ผู้น้อยก็ยอม

3) อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ เช่น บีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส

ประพนธ์ ปิยรัตน์ (2534 : 17 - 18) ได้ทบทวนเอกสารและข้อสรุปของนักพัฒนาพบว่าปัจจัยที่เป็นปัญหาต่อการมีส่วนร่วม ได้จำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ 2 กลุ่ม ดังนี้

1) ปัจจัยพื้นฐานด้านชุมชน ได้แก่

- 1.1) มีความแตกต่างของกลุ่มในประเด็นต่าง ๆ
- 1.2) ขาดองค์กรพื้นฐานของชุมชนที่จะรวมกลุ่มชนชั้นเหล่านี้
- 1.3) ประชากรหนาแน่นมากหรือกระจัดกระจายมากเกินไป
- 1.4) ความแตกต่างทางด้านความเชื่อและวัฒนธรรม
- 1.5) ขาดผู้นำที่มีความสามารถและขาดการมีส่วนร่วมกันระหว่างองค์กร

ของชุมชน

1.6) ประชาชนไม่ให้ความสนใจในกิจกรรมที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

และการวางแผน

1.7) ความสนใจที่แตกต่างกันในกลุ่มต่าง ๆ ของชุมชน

1.8) ประชาชนคุ้นเคยในการเป็นผู้รับมากกว่าเป็นผู้ร่วมตัดสินใจ

1.9) บุคคลในชุมชนไม่ยอมรับปัญหาของชุมชนภายนอกเป็นผู้ชี้ให้เห็นปัจจัย

ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

1.10) การรายงานผลสำเร็จของการปฏิบัติงานมากเกินไปจนเกินความจริง

1.11) การประจบสอพลอของผู้ปฏิบัติต่อผู้มีอำนาจเหนือ

1.12) ไม่ได้เน้นบทบาทเฉพาะบุคคล แต่บุคคลจะถูกกำหนดให้แสดงบทบาท

มากเกินไป

1.13) เทคนิค วิธีการประชาสัมพันธ์มากเกินไป ไม่คำนึงถึงเนื้อหา

1.14) บุคลากรมีคุณสมบัติไม่เหมาะสม

1.15) ขาดการกระจายอำนาจและขาดกลไกที่จะสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วม

ร่วมในชุมชน

จากปัจจัยที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่าการที่จะให้ประชาชนหรือบุคคลในทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้วยนั้นจะเกิดจากความพร้อม ความสมัครใจ และการมองเห็นประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และต้องเปิดโอกาสให้บุคคลเข้ามามีส่วนในการร่วมตัดสินใจ แสดงความคิดเห็น และให้เขาเกิดการยอมรับ กลุ่มผู้นำต้องลดบทบาทให้มีความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชน และยอมรับบทบาทของสตรีให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือการจัดกิจกรรมของชุมชนให้มากขึ้น

แนวความคิดในการพัฒนาสตรีและการจัดตั้งองค์กรสตรี

สตรีเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าบุรุษ เพราะมีจำนวนถึงครึ่งหนึ่งของประชาชนทั้งประเทศ หากยังไม่เปิดโอกาสให้สตรีได้เข้ามามีบทบาทร่วมในการคิด การตัดสินใจ และร่วมในกิจกรรมการพัฒนาประเทศอย่างจริงจังแล้วก็ยากที่ชาติบ้านเมืองจะก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในเรื่องนี้ จึงพยายามที่จะพัฒนาให้สตรีมีความรู้ ความสามารถเพื่อพร้อมที่จะเข้าร่วมในการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง

ช่วงก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรีต่างก็กำหนดโครงการและกิจกรรมมากมายลงสู่หมู่บ้าน ตำบล เพื่อแก้ไขปัญหาของสตรีให้ดีขึ้น จึงทำให้รูปแบบของการพัฒนาสตรีมีหลายรูปแบบต่างกันไปตามลักษณะของแต่ละหน่วยงาน สตรีเป็นเพียงผู้รับบริการ ไม่ได้มีส่วนร่วมคิดร่วมตัดสินใจและร่วมวางแผนมาตั้งแต่ต้น ฉะนั้นโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ จึงไม่ค่อยตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของสตรี

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 จึงกำหนดให้มีการจัดตั้งองค์กรบริหารของสตรีขึ้นเพื่อทำหน้าที่บริหาร โครงการของสตรีเอง โดยริเริ่มคิดวางแผนกำหนดกิจกรรม

เพื่อแก้ปัญหาของสตรีเอง เจ้าหน้าที่หน่วยงานภายนอกเป็นเพียงผู้คอยแนะนำมิใช่เข้าไปคิดให้
องค์กรบริหารของสตรีควรจะมีตั้งแต่ระดับชาติลงไปถึงระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน

แนวความคิดในการจัดตั้งองค์กรสตรีนี้ เป็นที่ยอมรับในการประชุมสตรีระหว่างชาติ
(ระหว่าง พ.ศ. 2518 - 2519) ทศวรรษสตรีแห่งสหประชาชาติ ซึ่งมีการประชุมระหว่างชาติถึง
3 ครั้ง ที่ประเทศเม็กซิโก เดนมาร์ก และในโรบี ที่ประชุมระหว่างชาติและระดับโลกได้ยอมรับว่า
การจัดตั้งองค์กรสตรีจะเป็นกลวิธีสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้การนำสตรีเข้ามามีส่วนร่วมใน
การพัฒนาบรรลุเป้าหมาย การมีองค์กรสตรีจะทำให้สตรีมีโอกาสแสดงออกซึ่งความสามารถและ
เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทุกระดับ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
การปกครอง (กองพัฒนาสตรี 2531 : 14)

1. การจัดตั้งคณะกรรมการการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน

ในการที่จะบรรลุจุดหมายสำคัญของการพัฒนาชุมชน เพื่อยกระดับมาตรฐาน
ความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้นทางเศรษฐกิจและสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะยกระดับมาตรฐาน
ความเป็นอยู่ของครอบครัวแต่ละครอบครัวในชุมชนเสียก่อน การเข้าถึงครอบครัวจึงเป็นวิธีหนึ่ง
ในการพัฒนาชุมชนที่สามารถดึงเอาสมาชิกของครอบครัวแต่ละคนออกมามีส่วนร่วมในการช่วย
พัฒนาท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้สตรีก็จะต้องมีส่วนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมาก เพราะ
สตรีเป็นหน่วยสำคัญเบื้องต้นของครอบครัว บ้านอยู่ในความดูแลและจัดการของสตรี บ้านและ
ครอบครัวเป็นเขตที่สตรีทุก ๆ คน มีอิทธิพลมากที่สุด สตรีจึงเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการยก
ระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ภายในบ้านให้ดีขึ้น เมื่อความเป็นอยู่ภายในบ้านมีระดับสูงขึ้นแล้ว
มาตรฐานความเป็นอยู่ของชุมชนก็จะมีระดับสูงตามไปด้วย ฉะนั้นโดยข้อเท็จจริงการพัฒนาชุมชน
จะดำเนินไปไม่ได้เต็มที่ หากปราศจากซึ่งความร่วมมืออย่างเต็มอกเต็มใจจากสตรีแม่บ้าน
เพื่อให้สตรีได้มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน วิธีการที่ดีที่สุดก็คือการจัดตั้งผู้นำสตรีในหมู่บ้านที่
เรียกว่าคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านเพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง
ซึ่งกรรมการพัฒนาสตรีแต่ละคนก็คือผู้นำสตรีที่เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการนั่นเอง

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2526 : 58 - 63) ได้เสนอลักษณะของผู้นำสตรีแต่ละคนไว้
ดังนี้

1.1 เป็นผู้ที่มีปัญหาหมู่บ้าน ผู้นำสตรีจะต้องรู้ว่าในหมู่บ้านมีปัญหาอะไรบ้างและ
จะต้องมีความรู้เรื่องต่าง ๆ ของหมู่บ้านด้วย

1.2 เป็นผู้ที่มีความร่วมมือและปรึกษาหารือได้ ไม่ว่าจะเป็นการปรึกษาหารือกับ
ชาวบ้าน กับผู้นำด้วยกัน กับสภาตำบล หรือกับข้าราชการว่าจะแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไร

1.3 เป็นผู้ที่แหล่งให้ความช่วยเหลือในการแก้ปัญหา แหล่งที่จะให้ความช่วยเหลือ อาจจะมาจกภายนอกหรือจากคนในหมู่บ้าน

1.4 เป็นผู้ที่ย้ายงานให้ผู้อื่นต่อไป เมื่อเรียนรู้หรือรับความรู้ในเรื่องต่าง ๆ แล้ว ต้องถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้รับทราบต่อ

จากแนวความคิดดังกล่าว ประเทศที่กำลังพัฒนาทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยได้ เล็งเห็นถึงปัญหานี้ จึงได้เริ่มมีการตื่นตัวกันมาก ในอันที่จะยกระดับของสตรีในชุมชนให้มีฐานะ สูงขึ้นทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้เพื่อเตรียมสร้างผู้นำสตรีนั่นเอง

2. คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน (กพสม.)

คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน (กพสม.) เป็นองค์กรสตรีในระดับหมู่บ้านซึ่ง ประกอบด้วยสตรีที่มีคุณลักษณะเหมาะสมที่จะเป็นตัวแทนของสตรีในหมู่บ้าน จำนวนตั้งแต่ 5 คน ขึ้นไป การจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านสามารถดำเนินการได้หลายวิธี จะเลือกใช้วิธีใด วิธีหนึ่งก็ได้ตามความเหมาะสม วิธีการต่าง ๆ มีดังนี้ คือ

2.1 เลือกมาจากผู้นำกลุ่มหรือผู้แทนกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น เลือกจากกลุ่มแม่บ้าน หรือกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

2.2 เลือกจากการประชุมสตรีทั้งหมู่บ้าน

2.3 เลือกในโอกาสที่มีกิจกรรมในหมู่บ้าน เช่น เมื่อมีงานประเพณีหรืองานบุญต่าง ๆ

2.4 เลือกจากตัวแทนของสตรีกลุ่มต่าง ๆ

2.5 เลือกจากการฝึกอบรมสตรีอาสาพัฒนา

ก่อนดำเนินการพัฒนาจะต้องชี้แจงและทำความเข้าใจให้สตรีในหมู่บ้านได้ทราบถึง วัตถุประสงค์และความจำเป็นที่จะต้องมืองค์กรสตรี รวมทั้งคุณลักษณะที่เหมาะสมของผู้ที่จะมา เป็นคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านเสียก่อนแล้ว จึงให้ช่วยกันพิจารณาคัดเลือก เมื่อเลือก คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านได้ในจำนวนที่เหมาะสมแล้วให้คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน พิจารณาเลือกกันเองอีกครั้งหนึ่งว่าใครเหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งอะไร

3. บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน

ในฐานะที่คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านเป็นองค์กรกลางในการบริหารงาน พัฒนาสตรีและเด็กของหมู่บ้าน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ คณะผู้ช่วยของคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) นั้นมีบทบาทที่พึงปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

3.1 สำรวจ ศึกษา และพิจารณาปัญหาความต้องการของสตรี และเด็กในหมู่บ้าน เพราะก่อนจะลงมือทำงานใด ๆ ก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบข้อมูลและปัญหาที่แท้จริงเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เสียก่อน จึงจะเริ่มดำเนินงานได้ถูกต้องว่าควรจะเริ่มที่จุดใด

3.2 นำปัญหาและความต้องการของสตรี และเด็กที่ได้มาจัดเรียงลำดับความสำคัญ เพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการหมู่บ้าน และคณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบล (กพสต.) ที่ต้องนำปัญหาและความต้องการมาจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังนั้น เพราะมีปัญหาและความต้องการหลาย ๆ เรื่อง จึงต้องนำมาพิจารณาว่าปัญหาและความต้องการในเรื่องใดจำเป็นและสำคัญที่สุดที่จะต้องรีบแก้ไขก่อนแล้วจึงนำเสนอต่อคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบล เพื่อทราบและร่วมกันหาแนวทางแก้ไขต่อไป

3.3 จัดทำทะเบียนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสตรีและเด็กในหมู่บ้าน เช่น จำนวนสตรีในวัยต่าง ๆ ปัญหาและความต้องการของสตรีในแต่ละวัย จำนวนสตรีที่อพยพเข้าไปทำงานในเมือง อาชีพ รายได้ต่อเดือนหรือต่อปีหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เป็นต้น การจัดทำทะเบียนข้อมูลของสตรีและเด็กในหมู่บ้านไว้ก็เพื่อ

3.3.1 ได้ทราบปัญหาและความต้องการของสตรีและเด็กในแต่ละกลุ่มอายุ ซึ่ง มีปัญหาและความต้องการที่แตกต่างกัน

3.3.2 ใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารงาน เพราะการตัดสินใจในกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่คณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบลจะต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทันที

3.3.3 นำมาวางแผนแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

3.3.4 ใช้ติดตามผลการดำเนินงานว่า บรรลุเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่มีจุดอ่อนหรือปัญหาอุปสรรคอย่างไร เพื่อจะได้แก้ไขได้ทันที

3.4 วางแผนเพื่อดำเนินกิจกรรมการพัฒนสตรีและเด็กของหมู่บ้าน บทบาทของคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านจะต้องเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการ เช่น การรณรงค์เรื่องครอบครัวพัฒนาการรักษาความสะอาดภายในบ้านเรือน และสภาพแวดล้อมของชุมชน การรวมกลุ่มสตรีเพื่อเผยแพร่

3.5 ความรู้เรื่องการอบรมเลี้ยงดูเด็ก การผลิตของเล่นสำหรับเด็ก การรักษาสุขภาพอนามัย การปรับปรุงและพัฒนาอาชีพเพื่อเพิ่มพูนรายได้ การจัดกิจกรรมเพื่อหารายได้เป็นเงินกองทุนพัฒนสตรีของหมู่บ้าน เป็นต้น

3.6 ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มสตรีในหมู่บ้าน ในฐานะที่คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านเป็นองค์กรกลางในการบริหารงานพัฒนาสตรีของหมู่บ้าน จึงเป็นหน้าที่โดยตรงที่จะต้องให้การสนับสนุนและช่วยเหลือให้การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มสตรี ในหมู่บ้านดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อกลุ่มมีปัญหาและต้องการคำแนะนำปรึกษา ควรเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการหมู่บ้านทุกครั้ง เพื่อให้ข้อมูลและเสนอปัญหาความต้องการของสตรีและเด็กในหมู่บ้านแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน การเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านจะต้องปฏิบัติ เพราะคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านจะต้องทำงานประสานกันตลอดเวลา

3.7 ประชุมกันอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง และต้องเชิญคณะกรรมการหมู่บ้านเข้าร่วมประชุมด้วยทุกครั้ง การประชุมกันเดือนละครั้งจะทำให้คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกันถึงปัญหาและเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับสตรีและเด็กในหมู่บ้านของตนว่ามีอะไรเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใดในช่วงเดือนที่ผ่านมา มีปัญหาอะไรที่จะต้องแก้ไขปรับปรุง มีแผนงานอะไรที่จะทำในแผนงานต่อไป ทำให้คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน ไม่ห่างเหินกันเกินไป ซึ่งจะทำให้มีกิจกรรมต่อเนื่องที่เกิดจากผลของการประชุมทุกครั้ง

3.8 ให้ความร่วมมือและประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและองค์กรเอกชน ที่ลงไปทำงานในหมู่บ้าน เพราะการทำงานใด ๆ ก็ตาม คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านจำเป็นจะต้องดึงความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาร่วมดำเนินการด้วยทุกครั้ง งานจึงจะสำเร็จลุล่วงได้ดี

3.9 จัดหากองทุนพัฒนาสตรีของหมู่บ้าน เนื่องจากงบประมาณดำเนินงานเป็นสิ่งสำคัญที่คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน จะต้องจัดหาไว้เป็นทุนสำรองในการเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อสะดวกและคล่องตัวในการทำงาน สำหรับวิธีการจัดหากองทุนนั้นมีหลายวิธี เช่น การออกร้านหรือการจัดนิทรรศการจำหน่ายผลิตภัณฑ์และผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เป็นต้น ทั้งนี้ให้คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านคิดกันเองตามความเหมาะสม

สำหรับแหล่งงบประมาณในท้องถิ่นที่คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้านอาจขอรับการสนับสนุนได้ เช่น งบประมาณสภาผู้แทนราษฎร (สส.) งบขององค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือของสภาตำบล เป็นต้น

3.10 ติดตามผลการดำเนินงานพัฒนาสตรีและเด็กของหมู่บ้านที่ได้ทำไปแล้ว เพื่อแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น

3.11 ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลงานด้านการพัฒนาสตรี และเด็กของหมู่บ้านให้คนทั่วไปได้ทราบโดยพบปะพูดคุย การให้ข้อมูลในที่ประชุม กม. หรือองค์กรต่าง ๆ การจัดงาน

หรือนิทรศการในหมู่บ้าน การออกข่าวทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นตัวอย่างแก่สตรีในหมู่บ้านเดียวกันและหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งจะส่งผลไปถึงการให้ความร่วมมือ การให้ความช่วยเหลือ และการประสานงานระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรีทุกฝ่ายทั้งในและนอกหมู่บ้าน

4. บทบาทและความสำคัญของสตรีในการพัฒนาชนบท

เนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สตรีได้รับการยกฐานะขึ้นจากเดิมเป็นอันมาก สังคมสมัยโบราณสตรีจะต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน เพราะมีจารีตประเพณีจำกัดทำให้สตรีอยู่แต่ภายในบ้าน ไม่นิยมให้การศึกษาแก่สตรี กิจกรรมนอกบ้านจึงติดอยู่กับผู้ชายทั้งหมด ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากว่าในขณะนั้นความจำเป็นทางเศรษฐกิจไม่มี ทั้งจารีตประเพณีก็ไม่เปิดช่องให้สตรี ต่อมาวิถีชีวิตของสังคมเปลี่ยนแปลงไป ระบบเศรษฐกิจได้เปลี่ยนไปจากการทำงานในครอบครัวเป็นแบบธุรกิจ สตรีจึงค่อย ๆ ยกฐานะของตัวเองขึ้นมาจนเกือบเทียบเท่าเทียมไหล่กับผู้ชายไม่ว่าในทางการเมือง ทางการศึกษาหรือการประกอบอาชีพงานในปัจจุบันนี้ บทบาทของสตรีถือได้ว่าสำคัญเท่า ๆ กับชาย (กอบกุล อิงคุทานนท์ บรรณาธิการ 2538: 19) เพราะแนวความคิดในปรัชญาของประชาธิปไตยที่ว่าทุกคนมีความเสมอภาคกันซึ่งแพร่หลายไปสู่ประเทศ ในระบบประชาธิปไตยทั้งหลายได้มีส่วนทำให้ทัศนคติและวิถีชีวิตของสตรีเปลี่ยนแปลงไป โดยเริ่มต้นตัวในการศึกษาและการประกอบอาชีพนอกบ้าน บทบาทของสตรีในปัจจุบันจึงมีความสำคัญเพิ่มขึ้นในสังคม พร้อมไปกับความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง

บทบาทของสตรีในครอบครัวจะสะท้อนไปถึงบทบาทที่มีต่อชุมชนด้วย เพราะครอบครัวหลาย ๆ ครอบครัวรวมกันเป็นชุมชน ๆ หนึ่งหรือสังคม ๆ หนึ่ง สังคมชนบทส่วนใหญ่ยังเป็นสังคมที่ต้องการความเจริญมีความเป็นอยู่อย่างกันเอง การติดต่อคุ้นเคยสนิทสนมกันเป็นแบบตัวต่อตัว (Face-to-Face Association) บทบาทของสตรีในด้านสังคมจึงยังมีน้อย เพราะสตรีชนบทส่วนใหญ่ในประเทศคือยังพัฒนา มักจะมีชีวิตอยู่แต่ในบ้าน การสังคมนอกบ้านจึงเป็นเพียงการติดต่อแบบกันเอง (Informal) กับเพื่อนบ้านใกล้เคียงเท่านั้น แต่โดยลักษณะธรรมชาติของสตรีส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้ที่มินิสัยชอบการพูดคุยสังสรรค์กับเพื่อนบ้านอยู่เสมอ สิ่งนี้เป็นลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationship) ประจำวันของสตรีชนบทอย่างหนึ่ง สตรีจึงสามารถเป็นผู้ที่แพร่ข่าวได้เร็วกว่าผู้อื่น และการพูดคุยกันนั้น อาจเป็นการช่วยทำความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในหมู่สตรี เช่น เรื่องของครอบครัวของตนเอง เรื่องของชาวบ้านอื่น ๆ เรื่องของการประกอบอาชีพ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนเหล่านั้น การสังสรรค์ในระหว่างเพื่อนบ้านในชุมชนนั้น ย่อมจะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องความรู้ เทคนิค และการประกอบอาชีพแผนใหม่ได้ดียิ่งขึ้น (กรวิภา บุญชื้อ 2538 : 20 - 28)

นอกจากนี้ สตรียังมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจอยู่ไม่น้อย เพราะสตรีเป็นแรงงานส่วนหนึ่งที่สามารถจะช่วยเหลือแรงงานชายได้ สตรีที่ได้รับการฝึกอบรมจะสามารถใช้ทักษะและเวลาว่างในการผลิตวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ และสามารถนำออกไปขายเพื่อเป็นรายได้มาช่วยเหลือครอบครัว สิ่งเหล่านี้จะเป็นการสนับสนุนความเป็นอิสระทางเศรษฐกิจแก่สตรี เป็นการช่วยกระตุ้นให้สตรีมีส่วนร่วมในการช่วยทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน อันเป็นการยกฐานะทางสังคมของสตรีซึ่งเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจและการอยู่ดีกินดีของครอบครัว ตลอดจนชุมชนในส่วนรวม สตรีในชนบทจึงมีส่วนสำคัญในการผลิตทางการเกษตร และการนำวัสดุในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์อีกด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาชนบท ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยนำเสนอดังต่อไปนี้

มาฆะ จิตตะสังคะ (2522 : 15 - 18) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในพัฒนาชนบทของสตรีชนบทไทยและฟิลิปปินส์ พบว่า สตรีชนบทไทยมีส่วนร่วมน้อยมากในเรื่องการแก้ไขปัญหามุมชนหรือร่วมในการกำหนดโครงการปรับปรุงชุมชนกับคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน แต่มีความสนใจติดตามการทำงานของคณะกรรมการร้อยละ 63.33 รูปแบบที่สตรีชนบทไทยได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านคือ การสละเงินร้อยละ 70.67 ในด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องราวภายในครอบครัวสตรีมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น การกู้ยืมเงินมาลงทุน การซื้อเครื่องมือการเกษตร แต่จากการศึกษาในโครงการพัฒนาสตรีในระดับจุลภาคของกรมการพัฒนาชุมชนในระหว่างปี 2520 - 2522 (2524 : 23 - 26) โดยใช้กิจกรรมเพิ่มพูนรายได้ของสมาชิกกลุ่มสตรีเป็นจุดเริ่มต้น เพื่อส่งเสริมสตรีให้มีบทบาทมากขึ้น ในการพัฒนาชุมชนแทนที่จะทำงานในครอบครัวเท่านั้น โครงการนี้ได้จัดทดลองใน 4 จังหวัด คือ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ เชียงใหม่ และพิจิตร ภายหลังจากการทดลองได้ 2 ปี จึงได้ทำการศึกษาโดยสัมภาษณ์สตรี 448 คนพบว่า

1. การมีส่วนร่วมในการพิจารณาปัญหาของหมู่บ้าน ร่วมกับสมาชิกกลุ่มสตรีหรือพิจารณาร่วมกับคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน พบว่าสตรีร้อยละ 33 เคยเข้าร่วมพิจารณาปัญหาของหมู่บ้านสตรีร้อยละ 62 ไม่เคยเข้าร่วมพิจารณาปัญหาของหมู่บ้านและสตรี ร้อยละ 5 ไม่ทราบว่าตนเองควรจะมีส่วนร่วมในการพิจารณาปัญหาของหมู่บ้าน และพบว่าสตรีที่เข้าร่วมพิจารณาปัญหาของหมู่บ้านนั้น ได้เข้าร่วมตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร อะไรบ้าง ซึ่งเป็นกิจกรรมในเรื่องสาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน เช่น การจัดขยะมูลฝอยภายในหมู่บ้าน การสร้างส้วม การปรับปรุงสถานีอนามัย ถนน เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน วางแผนปรับปรุงหมู่บ้าน พบว่าสตรีร้อยละ 30 เคยเข้าร่วมวางแผนปรับปรุงหมู่บ้าน สตรีร้อยละ 60 ไม่เคยเข้าร่วมวางแผนปรับปรุงหมู่บ้านและสตรีร้อยละ 10 ไม่ทราบว่าจำเป็นต้องเข้าร่วมวางแผนเพื่อวางโครงการปรับปรุงหมู่บ้าน สำหรับสตรีที่เคยเข้าร่วมวางแผนส่วนใหญ่เป็นการปรับปรุง ซ่อมแซม และสร้างถนนภายในหมู่บ้าน ต่อมากองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน (2524 : 12 - 16) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคการดำเนินงานของกลุ่มสตรี เมื่อปี 2524 พบว่า รูปแบบที่สตรีมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ การช่วยเหลือในการสร้างและซ่อมแซมสาธารณประโยชน์ของชุมชน เช่น พัฒนาวัด โรงเรียน ถนน โดยการสละแรงงานและเงิน สตรีที่เข้าร่วมกิจกรรมคิดเป็นร้อยละ 95.80

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าว พบว่า บทบาทของสตรีต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นยังมีอยู่ในวงจำกัด เพราะสังคมดั้งเดิมได้กำหนดบทบาทของสตรีให้มีหน้าที่รับผิดชอบงานในครอบครัวมากกว่าที่จะมีบทบาทในสังคมภายนอกครอบครัว. แต่ในปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ภาวะทางเศรษฐกิจที่รัดตัวและมีเหตุปัจจัยอื่น ๆ ทำให้สตรีเริ่มขยายบทบาทออกสู่สังคมภายนอกเพิ่มขึ้น ถ้ามองบทบาทของสตรีต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น จากการศึกษาวิจัยพบว่า สตรีได้เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้น แต่ก็เข้าร่วมในลักษณะการร่วมบริจาคสิ่งของ ทรัพย์สิน และแรงงานเป็นส่วนมาก ซึ่งตามหลักของการพัฒนาชุมชนการเข้าร่วมจะต้องเริ่มตั้งแต่การค้นหาค้นหาปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา วางแผนแก้ปัญหา เข้าร่วมดำเนินงานตามแผนและประเมินผล วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรค ดังนั้นการที่จะให้สตรีได้มีบทบาทร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น สมดังวัตถุประสงค์ของการพัฒนาชุมชนจึงจำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2524 : 2) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในสังคม การเมือง การปกครองของสตรีไทย โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาสภาพความเป็นจริงในขณะนั้น โดยวิเคราะห์จากผลการศึกษาการพัฒนาสตรีในชนบท จากการศึกษาผลปรากฏว่าโครงการพัฒนาชนบทของทางราชการหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นปัจจัยสำคัญที่เปิดโอกาสให้สังคมชนบทได้เริ่มเรียนรู้การรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ มากกว่าการอยู่รวมในลักษณะครอบครัวและเครือญาติ และได้วางรากฐานเบื้องต้น ทำความเข้าใจขั้นพื้นฐานให้กับสตรีและบุรุษในสังคมชนบท ให้เห็นความเท่าเทียมระหว่างหญิงและชายที่เข้ามามีส่วนร่วมในงานสังคมสำหรับด้านการเมือง ยังเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามีส่วนร่วม

ในอัตราที่ต่ำมาก ผู้วิจัยได้เสนอแนะให้สร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ที่เอื้ออำนวยให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในสังคม การเมือง และการปกครองเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วน โดยเฉพาะการจัดตั้งองค์กร

ระดับชาติ จังหวัด อำเภอ และต่ำลงไปในระดับหมู่บ้าน เป็นโครงสร้างที่เปิดโอกาสให้สตรีทุกระดับ ทุกอาชีพ เข้ามาแสดงบทบาทของตนอย่างเต็มที่และแสดงให้เห็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป

ถนัด ม่วงมณี (2526 : 17 - 39) ทำวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการที่มีส่วนร่วมของสตรี ในงานการศึกษาออกโรงเรียนในท้องที่อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัย พบว่า สตรีที่มีอายุน้อยมีส่วนร่วมในงานการศึกษาออกโรงเรียนมากกว่าสตรีที่มีอายุมาก สตรีที่มีรายได้สูงมีส่วนร่วมในการศึกษาออกโรงเรียนมากกว่าสตรีที่มีรายได้ต่ำ สตรีที่สมรสแล้วมีส่วนร่วมในงานการศึกษาออกโรงเรียนมากกว่าสตรีโสด สตรีที่มีความเข้าใจในงานการศึกษาออกโรงเรียน มีส่วนร่วมในงานการศึกษาออกโรงเรียนมากกว่าสตรีที่ไม่เข้าใจ และสตรีที่มีความพอใจในงานการศึกษาออกโรงเรียนมีส่วนร่วมมากกว่าสตรีที่ไม่พอใจในงานการศึกษาออกโรงเรียน

นเรศ วงสวัสดิ์ (2526 : ๗) ได้วิจัยถึงปัจจัยบางประการที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติของผู้นำท้องถิ่นที่มีต่อโครงการสร้างงานในชนบท เขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้นำท้องถิ่นที่มีอายุสูง และมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลมากขึ้น จะมีทัศนคติที่ดีและมีส่วนร่วมต่อโครงการ ส่วนระดับการศึกษาของผู้นำท้องถิ่น ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อโครงการสร้างงานในชนบท

อารยา วัฒนกิจ (2526 : 79) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ในเขตอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่า ผู้ปกครองที่มีระดับรายได้สูงจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมากกว่าผู้ปกครองที่มีระดับรายได้ต่ำ และผู้ปกครองที่มีความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมาก จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสูงกว่าผู้ปกครองที่มีความรู้ความเข้าใจน้อย

กรรณิการ์ ชมดี (2527 : ค) ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและกลุ่มเกษตรกรทำไร่ โครงการสารกิตติบาลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในแบบต่าง ๆ คือการประชุมการร่วมออกแรง การร่วมออกเงิน การร่วมออกวัสดุอุปกรณ์ การร่วมเป็นผู้นำการร่วมเป็นคณะกรรมการ การร่วมชักชวนและการร่วมเป็นผู้ริเริ่ม โดยมีการร่วมประชุม ร่วมออกแรงและร่วมชักชวนเป็นปริมาณมากที่สุด

ศิริวรรณ เต็งสกุล (2527 : 66) วิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทของคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน : บทบาทที่ถูกกำหนดและบทบาทที่ปฏิบัติจริงพบว่า กพสม. ควรจะได้ร่วมกันสนับสนุนการวางโครงการทั้งประเภทขอรับงบประมาณ และไม่ขอรับงบประมาณจากทางราชการ ด้วยการเสนอข้อมูลปัญหาความต้องการต่าง ๆ ให้คณะกรรมการหมู่บ้านรับทราบและ กพสม. ให้

ความร่วมมือช่วยเหลืองานวัด งานประเพณีต่าง ๆ มากที่สุด ในทางตรงกันข้ามให้การสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาเด็กและเยาวชนน้อยที่สุด

สุจินต์ ดาววีระกุล (2527 : ก) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวด หมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดนครสวรรค์ ปี 2527 พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน การรู้สึกตนมีความสำคัญต่อหมู่บ้าน การมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมการพัฒนาในกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน ความต้องการเกียรติ การได้รับความชักจูงจากกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนบ้าน และพัฒนาการอำเภอ

ชินชัย ชีเจริญ (2528 : ข) ได้ศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานสังคมสงเคราะห์ชุมชน ผลกระทบจากการแบ่งช่วงชั้นบุคคลในชุมชนแออัด กรณีศึกษาชุมชนแออัดซอยอินทามระ 10 เขตพญาไท กรุงเทพฯ พบว่า สาเหตุส่วนใหญ่ที่ทำให้บุคคลในชุมชนไม่สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้นั้น มีสาเหตุอยู่ 3 สาเหตุด้วยกัน คือ การไม่มีเวลารว่าง การไม่อยู่ในชุมชนขณะมีกิจกรรมและการขาดแคลนทุนทรัพย์

ผดุง อารยะวิญญู (2528 : 75) ได้ศึกษาปัญหาในการบริหารงานพัฒนาชนบทของรัฐบาล วัดดูประสงค์ส่วนหนึ่งเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมและการยอมรับของประชาชนในโครงการพัฒนาชนบทของรัฐบาล ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำงานและกิจกรรมพัฒนามากที่สุด รองลงไปเป็นส่วนร่วมในการวางแผนการบำรุงรักษาและการบริจาค สมทบทุน ตามลำดับ มูลเหตุของการมีส่วนร่วมประชาชนส่วนมากเข้าร่วมโครงการพัฒนาเพราะได้รับการชักจูงจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในระดับหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังพบว่าปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จในการพัฒนาชนบทระดับหมู่บ้าน ได้แก่ ระดับการศึกษาของผู้นำท้องถิ่น ลักษณะการเป็นผู้นำท้องถิ่น ความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำท้องถิ่นกับเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับจังหวัด อำเภอ ความสนใจของผู้นำท้องถิ่นและประชาชนในการพัฒนาชนบท โครงการพัฒนาชนบทที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน และประชาชนยอมรับความเป็นผู้นำของท้องถิ่น

สกนธ์ จันทรรักษ์ (2528 : 75 - 77) ศึกษาถึงปัจจัยบางประการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งศูนย์เยาวชน จังหวัดตรัง พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมมีการติดต่อกับผู้นำท้องถิ่นมาก เป็นหรือเคยเป็นผู้นำท้องถิ่นมาก่อนและมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศูนย์เยาวชนตำบลมาก จะมีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบลมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม มีการติดต่อกับผู้นำน้อย ไม่เคยเป็นผู้นำท้องถิ่น และมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศูนย์เยาวชนตำบลน้อย

สุเมธ แสงนันทนวล (2531 : ค) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์ในกิจกรรมหมู่บ้านสหกรณ์ ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านสหกรณ์เคหสถาน กรุงเทพมหานคร โครงการ 4 กรุงเทพฯ พบว่า ปัญหาด้านเพศ อาชีพ และการศึกษาไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์ในกิจกรรมหมู่บ้านสหกรณ์ แต่ปัจจัยทางด้านอายุ สถานภาพทางสังคมและความรู้ความเข้าใจ มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์ในกิจกรรมหมู่บ้านสหกรณ์

เมย์ (May 1951 : 127) ได้วิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของบุคคลนั้นมีปัจจัยเกี่ยวข้องคือ สถานภาพทางสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางอาชีพและที่อยู่อาศัย โดยบุคคลผู้มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจต่ำ จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนน้อยกว่าบุคคลผู้มีสถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจสูง

บราวน์ (Brown 1953 : 591) ได้ศึกษาถึงการเข้าร่วมในกิจกรรมขององค์การในชนบทพบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมอย่างแข็งขันมักจะมีฐานะแตกต่างกันออกไป และมีมโนภาพสัมพันธ์เกี่ยวกับพฤติกรรมของเขา ประเพณีรอบตัว หรือแนวความคิดที่เราถูกคาดหวังให้เข้าร่วมในกิจกรรมบางอย่าง บุคคลที่มีสถานภาพทางสังคมสูง (การศึกษา อาชีพ รายได้) จะเข้าร่วมกิจกรรมอย่างแข็งขันมากกว่าคนมีสถานภาพทางสังคมต่ำ

บีล (Beal 1956 : 249) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมกับปัจจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าตัวแปรที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในงานทุกอย่าง ที่มีนัยสำคัญทางสถิติสูงจะเป็นตัวแปรที่เปลี่ยนแปลงได้ เช่น ความพอใจ ความเข้าใจในหลักการคือ ถ้าเข้าใจเรื่องที่คุณแนะนำหลักการโดยละเอียดถูกต้องแล้ว ก็มักจะให้ความร่วมมือ เพราะมองเห็นคุณค่าของงาน แต่ถ้าไม่เข้าใจหลักการแล้วจะไม่ร่วมมือหรือร่วมมือก็เพียงเล็กน้อย

คอฟแมน (Kaufman อ้างถึงใน Kanchanachitra 1976 : 42) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบทพบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดครอบครัว อาชีพ รายได้ และระยะเวลาการอยู่ในชุมชน มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับระดับของการมีส่วนร่วม

ซิงห์ (Singh อ้างถึงใน Kanchanachitra 1976 : 42) ได้สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางสังคมไว้ว่ามีปัจจัยถึง 32 ตัว ที่มีส่วนกำหนดระดับของการมีส่วนร่วมทางสังคม ปัจจัยดังกล่าวประกอบด้วย อายุ เพศ สุขภาพ ระยะเวลาการอยู่ในชุมชน ระยะห่างของการตั้งบ้านเรือน ขนาดของครอบครัว มาตรฐานทางสังคมของประชาชน ระดับการศึกษา ระดับความเป็นอยู่ การครอบครองที่ดิน ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เชื้อชาติและสัญชาติ พื้นเพทางศาสนา ความสนใจ ความเฉลียวฉลาด การอบรมทางพฤติกรรม ทักษะคิด ข่าวสารและการติดต่อ ค่านิยมทางสังคม ความเชื่อมั่นในตนเอง ความเชื่อและการแสดงออกทางพฤติกรรม ความพึงพอใจ

การแสดงตัวประสบการณ์ หลักยึดถือประจำใจ การเป็นผู้นำ และการตระหนักถึงความสำคัญ ของกิจกรรม

ประกอบ คุณารักษ์ และคณะ (2531 : ๗) ได้ศึกษา เรื่อง “โครงการกรรมการศึกษา รูปแบบความร่วมมือขององค์กรชุมชน (คณะกรรมการศึกษาต่อการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษา)” พบว่า ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของคณะกรรมการศึกษาขึ้นอยู่กับความเข้าใจหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ของกรรมการศึกษาเอง นงวิทย์ โสภาคะยัง (2532 : ๑) ได้ทำการวิจัย เรื่อง “ปัจจัยทาง เศรษฐกิจและสังคมที่มีผลกระทบต่อระดับความร่วมมือในการบำรุงรักษาระบบชลประทานใน ไร่นา : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการชลประทาน อ่างเก็บน้ำ ห้วยแอ่ง จังหวัดร้อยเอ็ด” ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อระดับความร่วมมือในการบำรุงรักษาระบบชลประทานในไร่นา ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาคมผู้นำชลประทาน

และสุจินต์ คาววีระกุล (2527 : 95 - 100) ได้ทำการวิจัย เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการมี ส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน : ศึกษากรณีหมู่บ้านชนบทการประกวดหมู่บ้าน ดีเด่นระดับจังหวัด จังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี พ.ศ. 2527” พบว่า ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ ตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน การรู้สึกรู้สีก่อนมีความสำคัญต่อหมู่บ้านและความกระตือรือร้น ที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านและปัจจัยทางด้านสังคม ได้แก่ ความต้องการเกียรติและการได้ รับการชักชวนจากกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนบ้าน นายอำเภอ และพัฒนาการอำเภอมีผลต่อระดับ การมีส่วนร่วมของประชาชน